

Odpoveď slovenskej vlády na porušovanie reprodukčných práv rómskych žien: analýza a odporúčania

Máj 2003

Tento dokument rekapituluje odpoveď slovenskej vlády na správu Telo i duša: násilné sterilizácie a ďalšie útoky na reprodukčnú slobodu Rómov na Slovensku, ľudsko-právny dokument, ku dňu 15. mája 2003. Sú v ňom i odporúčania ďalších krokov, ktorá musí slovenská vláda podniknúť. V úvode dokumentu je zhrnutie zistení správy Telo i duša a kľúčový vývoj po uvedení správy. V ďalšej časti sa uvádza medzinárodná podpora, podrobnosti o závadách v oficiálnych vyšetrovaniach a záver pojednáva o prebiehajúcich občianskoprávných konaniach.

I. NAŠE ZISTENIA

Správu *Telo i duša* zverejnili dňa 28. januára 2003 v Bratislave, hlavnom meste Slovenskej republiky, Centrum pre reprodukčné práva so sídlom v New Yorku a Poradňa pre občianske a ľudské práva so sídlom v Košiciach na Slovensku (ďalej v texte „Poradňa“). Správa *Telo i duša* dokumentuje výsledky ľudsko-právnych výskumov Centra a Poradne na východnom Slovensku v roku 2002. Správa dokumentuje 110 prípadov násilných a vynútených sterilizácií rómskych žien a odhaľuje rozsiahle praktiky diskriminácie v štátnych nemocniciach, vrátane verbálnych a fyzických útokov zo strany zdravotníckeho personálu, diskrimináciu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, dezinformácií v zdravotných záležitostiach a odmietania prístupu k zdravotnej dokumentácii.

Zistenia správy boli následne predložené Zdravotnému výboru Parlamentného zhromaždenia Rady Európy dňa 30. januára 2003 a príslušným úradom a oddeleniam Európskej komisie a Európskeho parlamentu v týždňoch následne po publikovaní.

II. KĽÚČOVÝ VÝVOJ

Od vydania správy *Telo i duša* možno identifikovať štyri hlavné vývojové prvky:

- Obvinenia z násilných sterilizácií vrhli kritické svetlo na plánovaný vstup Slovenska do Európskej únie (EÚ) a na slovenských predstaviteľov bol vyvinutý medzinárodný tlak, žiadajúci vyšetrovanie zdokumentovaných prípadov a prevedenie nevyhnutných zmien v systéme zdravotníctva.
- Slovenská vláda iniciovala trestné vyšetrovanie a vyšetrovanie Ministerstva zdravotníctva, týkajúce sa zistení správy. Toto sú pozitívne kroky. Ani jedno z vyšetrovaní však dosiaľ nepostupovalo objektívne a dôsledne v súlade s princípmi právneho štátu a s rešpektovaním práv obetí.
- Ministerstvo zdravotníctva vyjadrilo záväzok prepracovať slovenskú právnu úpravu sterilizácií (sterilizačnú smernicu), vrátane vylepšenia formulárov súhlasu so sterilizáciou tak, aby bola pacientka podrobnejšie oboznámená o sterilizačných postupoch.
- Znevažovaním správy a obťažovaním a zastrášaním rómskych žien a ich právnikov sa slovenské úrady pokúšajú odvieť pozornosť od svojich povinností.

III. MEDZINÁRODNÁ PODPORA

Správe *Telo i duša* sa dostalo rozsiahlej podpory zo strany medzinárodného ľudsko-právneho spoločenstva.

Člen Európskeho parlamentu Jan Marinus Wiersma, ktorý je parlamentným **spravodajcom pre Slovensko** a tiež členom **Výboru EÚ pre ľudské práva**, žiadal slovenskú vládu, aby okamžite vyšetrila zistenia správy a reformovala svoj systém zdravotníctva. Otázka poslankyne na pôde Európskeho parlamentu bola odovzdaná **Európskej komisii**, ktorá tým Komisiu žiadala, aby poskytla informácie o krokoch, ktoré slovenská vláda podnikla pre riešenie problému a naliehavo Komisiu žiadal o zabezpečenie nezávislého vyšetrenia záležitosti. **Komísar Európskej únie pre rozšírenie** naliehal na slovenskú vládu, aby reagovala na správy o násilných a vynútených sterilizáciách a prijala príslušné opatrenia.¹

Navyše v odporúčaní **Európskeho parlamentu** ohľadne žiadosti Slovenska o členstvo v Európskej únii sa spomína potreba zlepšenia situácie Rómov, a to zvlášť vo svetle správ o násilných sterilizáciách. V tomto odporúčaní bolo uvedené, že Európsky parlament posúdi výsledky vyšetovania uskutočnené slovenskými úradmi.² V máji 2003 navštívila Slovensko členka **Parlamentného zhromaždenia Rady Európy**, aby previedla oficiálny prieskum Parlamentného zhromaždenia vo veci nezákonných sterilizácií Rómiek. V predbežnej správe, ktorú delegátka vydala sa uvádza, že problém sterilizácie Rómiek na východe Slovenska existuje a žiada dôkladné prešetrenie sterilizačných praktík, konkrétne praktického uplatňovania informovaného súhlasu. Delegátka tiež upozornila na potrebu zlepšenia poskytovania informácií pacientkám.³ Diskusia k tejto správe prebehne v Parlamentnom zhromaždení túto jeseň.

Členovia **Helsinskej komisie Spojených štátov**, nezávislej agentúry vlády Spojených štátov, napísali slovenskému predsedovi vlády list, v ktorom ho žiadajú, aby „verejne odsúdil tieto praktiky, zabezpečil ich zastavenie a podnikol konkrétne kroky pre cieľavedomé zlepšenie situácie rómskej menšiny,“ vrátane implementácie „reforiem systému zdravotníctva ... a zlepšenia právnej ochrany proti vynútenej alebo nedobrovoľnej sterilizácii.“⁴ Navyše v nedávnom vyhlásení pre Kongres Spojených štátov spolupredseda Helsinskej komisie odsúdil trestné stíhanie, hroziace autorkám správy *Telo i duša* zo strany slovenského ministerstva, zodpovedného za ľudské práva (viď nižšie).⁵ Uviedol, že takéto vyhrážky nastoľujú „vážne pochybnosti o šírke a hĺbke záväzku slovenskej vlády zistiť pravdu v tejto znepokojujúcej záležitosti“ a žiadal vládu, aby „dala záležitosť do poriadku tak, aby bolo isté, že časy, kedy boli aktivisti za ľudské práva posielaní za svoje správy do väzenia, sú už preč.“⁶

Dňa 9. apríla 2003 **Európske centrum práv Rómov (ERRC)**, **Medzinárodná helsinská federácia pre ľudské práva** a **Slovenský helsinský výbor** vyjadrili svoje znepokojenie nad praktikami násilných a vynútených sterilizácií rómskych žien na Slovensku pred **Organizáciou pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE)**. Tieto tri organizácie spolu s Centrom a Poradňou vyzvali OBSE k aktívnej spolupráci na eliminácii týchto praktík a diskriminácie voči Rómom na Slovensku a v iných krajinách.

Okrem slovenských médií sa správe intenzívne venovali i medzinárodné médiá. Príbehy zo správy *Telo i duša* a/alebo problematiky v nej nastolené priniesli tieto veľké médiá:

- The Independent⁷
- The Associated Press⁸
- BBC Monitoring medzinárodných správ⁹
- Time Europe¹⁰
- Agence France Presse¹¹

- New York Times¹²
- Los Angeles Times¹³
- CNN.com¹⁴

ODPORÚČANIE SLOVENSKEJ VLÁDE:

ZRIADIŤ NEZÁVISLÚ KOMISIU PRE VYŠETRENIE STERILIZAČNÝCH PRAKTÍK

Mandátom tohoto orgánu by malo byť:

- V plnom rozsahu vyšetriť praktiky vynútených a násilných sterilizácií v období komunizmu i po ňom.
- Navrhnuť inštitucionálne a administratívne opatrenia, aby sa zabránilo opakovaniu týchto praktík.
- Odporučiť finančné a iné reparácie pre obeť.

Tento orgán by mal pozostávať z nezávislých a vysoko kvalifikovaných členov občianskej spoločnosti a členov rómskych komunít. Pri zostavovaní komisie by mala vláda čerpať zo skúseností iných krajín, ako je Švédsko, Nórsko a Peru, ktoré už s obdobnou problematikou mali skúsenosť alebo sa ňou v súčasnosti zaoberajú.

Do dnešného dňa nebol žiaden náznak, že by slovenská vláda hodlala takúto komisiu ustanoviť.

IV. VYŠETROVANIE VLÁDY

Krátko po publikovaní správy *Telo i duša* začali slovenské orgány činné v trestnom konaní a Ministerstvo zdravotníctva samostatné vyšetovania záverov správy. Začatie týchto dvoch vyšetovaní je pozitívnou odozvou vlády. Obe z týchto vyšetovaní majú však doposiaľ podobné závady: obe vyšetrujúce entity siahli k unáhleným záverom, ignorujú kľúčové skutočnosti a pre obeť vytvorili atmosféru zastrašovania s tendenciou odradiť ich od dobrovoľného vystúpenia s ich sťažnosťami.

TRESTNÉ VYŠETROVANIE

Trestné vyšetovanie praktík násilných a vynútených sterilizácií začalo 31. januára 2003, teda takmer ihneď po zverejnení správy *Telo i duša*. Kancelária podpredsedu slovenskej vlády pre ľudské práva a menšiny iniciovala vyšetovanie podaním trestného oznámenia pre trestný čin ublíženia na zdraví. Trestné oznámenie bolo neskôr zmenené na vyšetrenie trestného činu genocídy¹⁵ podľa slovenského Trestného zákona.¹⁶

Od 3. marca 2003 má trestné vyšetovanie na starosti špeciálny vyšetrovací tím, zostavený Ministerstvom vnútra. Tím má sídlo v Žiline a pozostáva zo šiestich členov – štyri z nich sú ženy, z ktorých jedna tím vedie. Žiadny člen tímu nie je rómskeho pôvodu. Podľa vyjadrení dvoch členov tímu sa vyšetovatelia pri identifikácii obetí dosiaľ spoliehajú na výstupy médií a spoluprácu s inými štátnymi orgánmi.¹⁷

Hoci správa *Telo i duša* dokumentuje prípady nezákonných sterilizácií v desiatich štátnych nemocniciach, trestné vyšetovanie – vedené miestne príslušnými policajnými orgánmi pred

zriadením špeciálneho vyšetrovacieho tímu - koncom januára a vo februári sa zameralo len na jedno zariadenie – krompašskú nemocnicu na východnom Slovensku. Orgány činné v trestnom konaní si vyžiadali zoznam sterilizovaných žien priamo od samotnej nemocnice. Predstavitelia nemocnice poskytli orgánom činným v trestnom konaní mená a adresy 28 rómskych žien, sterilizovaných v období rokov 1999 – 2002. Nie je jasné, či ide o úplný zoznam sterilizovaných žien v danej nemocnici v uvedenom období.

Policajné orgány potom použili informácie nemocnice a vyhľadali rómske ženy v ich domovoch, odkiaľ ich odviezli na miestne policajné stanicu za účelom výsluch. Z 26 žien, ktoré boli vypočuté k marcu 2003:

- bolo šesť sterilizovaných ako maloletých, bez súhlasu rodičov/zákonných zástupcov.
- sedem uviedlo, že nevedeli, čo vlastne pred zákrokom podpisujú, alebo súhlas so sterilizáciou podpísali až po jej prevedení (po zákroku).
- sedem žien vypovedalo, že podpísali súhlas so sterilizáciou počas pôrodu a tesne pred podrobením sa cisárskemu rezu a to potom, čo im bolo povedané, že ich ďalšie tehotenstvo by malo fatálne dôsledky pre ne samotné alebo pre ich plod.¹⁸

Spôsob, akým je trestné vyšetrovanie dosiaľ vedené, je problematické v týchto ohľadoch:

- **Neurčité dôvody na súhlas:** v prípadoch, kedy rómske ženy podpísali súhlas so sterilizáciou, orgány činné v trestnom konaní dosiaľ nepreverovali *okolnosti*, za ktorých bol súhlas vydaný.¹⁹ Podpis na sterilizačnom formulári nie je *de facto* dôkazom plného a informovaného súhlasu podľa štandardov medzinárodných noriem a medzinárodných medicínskych asociácií.²⁰
- **Pochybné lekárske metódy:** vyšetrovatelia si vyžiadali stanovisko od znalcov v odbore medicíny, o tom či bola sterilizácia v prípadoch, ktoré skúmali, medicínsky nevyhnutná.²¹ Podľa štandardnej lekárskej praxe však sterilizácia nie je nikdy život zachraňujúci zákrok, ktorý je nutné vykonať núdzovo a bez pacientkinho plného a informovaného súhlasu.²²
- **Nepriznanie zjavných porušení:** šesť prípadov maloletých²³, ktoré boli sterilizované bez súhlasu zákonných zástupcov, sú z právneho hľadiska neoprávnené a mali by byť podľa slovenských zákonov stíhané ako trestný čin. Podľa slovenských predpisov i podľa Smernice o sterilizácii si sterilizácia maloletej osoby vyžaduje, aby súhlas k tomuto zákroku udelil jej zákonný zástupca.²⁴ Podobne Zákon o zdravotnej starostlivosti vyžaduje, aby bol u maloletých na „zákroky, ktoré môžu mať podstatný dopad na budúci život pacienta“ udelený súhlas zákonného zástupcu na základe odporúčania skupiny aspoň troch odborníkov, ktorých vopred určí riaditeľ zdravotníckeho zariadenia.²⁵ Slovenský Trestný zákon postihuje úmyselné trestné činy, ktoré druhému zapríčinia poškodenie zdravia, vážnu ujmu na zdraví alebo smrť,²⁶ ako aj nedbalostné trestné činy zamestnancov, vrátane profesionálnych zdravotníckych pracovníkov, ktorí porušením svojich profesionálnych povinností spôsobia to isté.²⁷ Napriek tomu Minister vnútra zatiaľ tvrdí, že zo strany prešetrovaných nemocníc a zdravotníckeho personálu nedošlo k žiadnemu pochybeniu.²⁸

- **Obmedzený rozsah vyšetovania:** trestné vyšetovanie, ktoré bolo doteraz prevedené, sa zameriavalo len na sterilizácie medzi rokmi 1999 a 2002 a len v jednej nemocnici, a to napriek skutočnosti, že správa Telo i duša dokumentuje rozsiahle prípady, ktoré sa datujú až do obdobia pádu komunizmu. Navyše sa zdá, že sa vyšetrovatelia zameriavajú len na trestný čin genocídy s vylúčením iných trestných činov, súvisiacich s porušovaním práv na zdravotnú starostlivosť a fyzickú integritu a autonómiu.
- **Nesprávne postupy pri vyšetovaní trestného činu genocídy:** ak orgány vyšetrujú praktiky násilnej a vynútenej sterilizácie ako trestný čin genocídy, potom musia vyšetovanie uskutočniť vo viac ako jednej nemocnici. Len tak môžu určiť, či je naplnená skutková podstata tohoto trestného činu, pričom musia k tomu nutne vypočítať i nerómske ženy, aby dokázali, že prax je zameraná na rómske ženy. Vyšetovanie sa však dosiaľ zameriava len na krompašskú nemocnicu a vypočítvané sú len rómske ženy.
- **Používanie zaujatých zdrojov:** jeden zo znalcov, ktorý mal vypracovať znalecký posudok vo veci na žiadosť špeciálneho vyšetrovacieho tímu v Žiline, zároveň vykonával vyšetovanie Ministerstva zdravotníctva v krompašskej nemocnici (viď nižšie) a dospel k záveru, že zariadenie neporušilo predpisy.²⁹ Takéto použitie rovnakých znalcov predstavuje konflikt záujmov a vrhá vážne pochybnosti na objektivnosť trestného vyšetovania.
- **Predčasné závery:** napriek skutočnostiam, ktoré boli o vyššie uvedených prípadoch získané orgánmi činnými v trestnom konaní, minister vnútra len celkom nedávno, 8. mája 2003, verejne prehlásil, že neboli zistené žiadne provinenia a že predpokladá skoré ukončenie vyšetovania.³⁰

ODPORÚČANIA SLOVENSKÝM ORGÁNOM ČINNÝ V TRESTNOM KONANÍ:

VYŠETRIŤ VŠETKY RELEVANTNÉ TRESTNÉ ČINY A PRÍPADY STERILIZÁCIE

Medzinárodné právne predpisy vyžadujú dôkladné vyšetrenie nezákonných postupov pri vykonávaní sterilizácií a to nielen v rámci trestného činu genocídy a prešetrenie všetkých relevantných trestných činov, zvlášť tých, ktoré sa týkajú porušovania práv na zdravotnú starostlivosť, fyzickú integritu a autonómiu.

Orgány činné v trestnom konaní by sa ďalej nemali zameriavať len na sterilizácie vykonané v období medzi rokmi 1999 – 2002, ale mali by vyšetriť všetky prípady sterilizácie v celej post-komunistickej ére.

TRESTNE STÍHAŤ JASNÉ PORUŠENIA ZÁKONA

Slovenské právne predpisy vyžadujú, aby lekári vykonávajúci sterilizácie maloletých, získali pred zákrokom súhlas zákonného zástupcu. Šesť žien z 26, ktoré boli policajnými vyšetrovateľmi vypočítvané k marcu 2003, boli sterilizované ako maloleté bez takéhoto súhlasu, čo je jasným porušením zákona. Orgány činné v trestnom konaní by mali trestne stíhať osoby zodpovedné za tieto očividné porušenia.

KONTROLA MINISTERSTVA ZDRAVOTNÍCTVA

Vo februári 2003 začalo Ministerstvo zdravotníctva kontrolu, ktorej cieľom bolo prešetriť obvinenia problematických praktík nemocníc, popísaných v správe *Telo i duša*. Konkrétnym vymedzením tejto kontroly bolo určiť, či došlo k nedodržaniu smernice o sterilizácii, či dochádza k segregácii rómskych žien v pôrodnických oddeleniach a prešetriť, či sa vyskytli sťažnosti na verbálne a fyzické útoky rómskych žien zo strany zdravotníckych pracovníkov.

Dňa 19. marca 2003 kontrola Ministerstva zdravotníctva vydala *Správu o výsledkoch vyšetrovania Sekcie štátnej kontroly Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky (Správa Ministerstva zdravotníctva)* potom, čo skontrolovala len jednu nemocnicu – nemocnicu v Kropáčoch. Neskoršie, v apríli 2003 Ministerstvo zdravotníctva súhlasilo vykonať kontrolu v 13 nemocniciach.

V svojej správe došlo Ministerstvo zdravotníctva k záveru, že žiadne rómske ženy neboli sterilizované proti svojej vôli a že štátne zdravotnícke zariadenia rómske ženy nediskriminujú. Záver tejto kontroly sú chybné v nasledovných ohľadoch:

- **Nedostatočný a nedokonalý prieskum:** Ministerstvo zdravotníctva svoje závery založilo len na kontrole kropašskej nemocnice – teda toho istého zariadenia, na ktoré sa zameralo trestné vyšetrovanie a preverované boli sterilizácie len v rokoch 1999 - 2002. Vo svojej správe Ministerstvo uviedlo, že „neboli odhalené žiadne svedectvá genocídy a segregácie“, čo je záver, pri ktorom sa zistenia z jednej nemocnice očividne aplikujú na všetky nemocnice. Keďže Ministerstvo hodlá previesť kontrolu viacerých nemocníc, paušálne závery poskytnuté v jeho správe sú predčasné a mohli by ovplyvniť budúce kontroly Ministerstva zdravotníctva a trestné vyšetrovanie. Navyše nie je jasné, prečo sa Ministerstvo zdravotníctva cíti oprávnené vyjadrovať sa k trestnému činu genocídy, keď vyšetrovanie trestných činov nie úlohou Ministerstva zdravotníctva. Ministerstvo zdravotníctva napriek tomu tvrdí, že nezistili naplnenie skutkových podstat žiadnych trestných činov a ako podklad poskytuje údaje rozdelené podľa rasovej príslušnosti (štatistiky podľa etnicity). Zdroj týchto údajov však neuvádza.
- **Nedokonalé štandardy súhlasu:** správa Ministerstva zdravotníctva uvádza, že „zdravotné indikácie pre podstúpenie sterilizácie boli správne a v súlade s nariadením o sterilizácii.“ Vyšetrovatelia ministerstva však predsa len našli dva prípady maloletých, ktoré boli sterilizované bez súhlasu zákonných zástupcov, čo je očividné porušenie slovenskej smernice o sterilizácii. Navyše správa Ministerstva zdravotníctva uvádza, že „všetky pacientky, ktoré sa podrobili sterilizácii (od roku 1999 do roku 2002), podpísali žiadosť o povolenie sterilizácie a všetky žiadosti boli prekontrolované a schválené sterilizačnou komisiou.“ Medzinárodné štandardy však vysvetľujú, že podpis na tlačive nie je *de facto* dôkazom informovaného súhlasu so sterilizáciou, zvlášť ak je podpis získaný v nátlakovom prostredí alebo ak riziká a úžitok z takéhoto zákroku nie sú pacientke vysvetlené spôsobom, ktorý im umožní uskutočniť informovaný súhlas.
- **Neúplné vyšetrenie obvinení z diskriminácie:** v otázke segregácie v kropašskej nemocnici došlo Ministerstvo zdravotníctva vo svojej správe k záveru, že „architektúra oddelenia neumožňuje segregáciu.“ Správa však nevysvetľuje, ako môže architektúra zabrániť využitaniu samostatných izieb pre rómske ženy, čo je najbežnejšia forma segregácie dokumentovanej v správe *Telo i duša*. Správa sa zároveň nepriamo zmieňuje o *de facto* segregácii keďže sa v nej uvádza, že „izby, vrátane kúpeľní, poskytujú rovnaký štandard...“ Uvedené naznačuje, že rómske ženy sú od nerómskych žien segregované, hoci ich izby sa

zdajú byť rovnakej kvality. Pravidlá „oddelení ale rovnocenní“ sú však diskriminačné a nezákonné.

ODPORÚČANIE MINISTERSTVU ZDRAVOTNÍCTVA:

VYKONAŤ DOKLADNÚ A KOMPLEXNÚ KONTROLU

Ministerstvo zdravotníctva doposiaľ skontrolovalo len jednu nemocnicu a 19. marca 2003 rýchlo vydalo správu o tom, že žiadne pochybenia neboli zistené, a to napriek tomu, že neboli uskutočnené žiadne rozhovory so samotnými obeťami a preverené boli len zdravotné záznamy od roku 1999. Žiadame Ministerstvo zdravotníctva, aby vyšetrilo praktiky násilných a vynútených sterilizácií v priebehu celého obdobia po páde komunizmu a aby svoje inšpekcie rozšírili na všetky pôrodnické oddelenia, obzvlášť na východnom Slovensku.

ZISTIŤ OKOLNOSTI, ZA KTORÝCH BOL SÚHLAS POSKYTNUTÝ

Samotný podpis nie je nezvratným dôkazom informovaného súhlasu, zvlášť ak ho pacientka podpisuje pod nátlakom alebo nie je schopná urobiť plne informované rozhodnutie z dôvodu nedostatočných alebo nedostupných informácií o rizikách a úžitku zákroku. Právne predpisy o informovanom súhlase sú stanovené v Európskom dohovore o ľudských právach a biomedicíne, ktorý Slovensko ratifikovalo ako jedna z prvých krajín, a medzinárodnými zdravotníckymi asociáciami ako je Medzinárodná federácia gynekológie a pôrodníctva (FIGO). Trváme na tom, aby tak vyšetrovatelia Ministerstva zdravotníctva ako aj trestní vyšetrovatelia dodržiavali tieto normy a vyšetrili všetky okolnosti, za ktorých bol súhlas daný v každom individuálnom prípade. Hoci slovenské zákony vyžadujú, aby sterilizačná komisia nemocnice sterilizáciu vopred schválila, naše zisťovanie odhalilo, že nemocnice nie vždy dodržiavajú tento postup. Preto naliehavo žiadame Ministerstvo, aby prešetrilo, či nemocnice neustále konajú v súlade so stanoveným schvaľovacím procesom.

OBŤAŽOVANIE A ZASTRAŠOVANIE ZO STRANY ŠTÁTNYCH PREDSTAVITEĽOV

Slovenskí štátni činitelia sa pokúšajú zastrášať rómske ženy a ich právnikov.

Zastrášovanie rómskych žien

Krátko po uverejnení správy *Telo i duša* sa rómske ženy, z najmenej dvoch osadách uvádzaných v správe, sťažovali personálu Poradne a Kancelárie právnej ochrany Rómov, mimovládnej organizácie so sídlom v Košiciach, na obťažovanie a zastrášovanie zo strany orgánov činných v trestnom konaní a predstaviteľov zdravotníctva. Počas výsluchov policajti ženám údajne hrozili trojročných trestom odňatia slobody za krivé obvinenie v prípade, že podajú sťažnosť na pracovníkov nemocnic za násilnú alebo vynútenú sterilizáciu.³¹ Zo správ okrem toho vyšlo najavo, že zdravotnícki pracovníci najmenej v jednej nemocnici verbálne útočili na svoje rómske pacientky a nadávali im za žaloby voči nemocnici a za nevďačnosti za poskytovanú zdravotnú starostlivosť.

Podľa medzinárodných právnych predpisov majú štátni predstavitelia, medzi ktoré patria i orgány činné v trestnom konaní a štátni zdravotnícki pracovníci, zaobchádzať s obeťami a ich rodinami so súcitom a dôstojnosťou.³² Medzinárodné spoločenstvo vyzvalo konkrétne orgány

činné v trestnom konaní, aby „rešpektovali a ochraňovali ľudskú dôstojnosť a dodržiavali ľudské práva všetkých osôb.“³³ Ľudské práva navyše zabezpečuje Deklarácia OSN o základných princípoch spravodlivosti pre obeť trestného činu a zneužitia moci, podľa ktorej majú obeť právo „prístupu k mechanizmom spravodlivosti a okamžitej náprave.“³⁴ Vlády majú povinnosť aktívne pracovať na zaistení „opatrení pre minimalizovanie ťažkostí obeť, ochraňovať ich súkromie ak je to potrebné a zaisťovať ich bezpečnosť ako aj bezpečnosť ich rodín a svedkov v ich mene, pred zastrašovaním a represiami.“³⁵ Slovenská vláda je zodpovedná za akékoľvek porušenie týchto práv.

ODPORÚČANIE SLOVENSKÝM ORGÁNOM ČINNÝM V TRESTNOM KONANÍ:

PRESADZOVAŤ PRÁVA OBEŤ

Orgány činné v trestnom konaní a štátni zdravotnícki pracovníci by mali rešpektovať práva obeť a ich právo na dôstojné zaobchádzanie. V priebehu niekoľkých týždňov po uverejnení správy Telo i duša niekoľko rómskych žien, žijúcich v dvoch osadách zdokumentovaných v správe Telo i duša, oznámili právnikom Poradne, že predstavitelia orgánov činných v trestnom konaní a štátni zdravotnícki pracovníci ich obťažovali a zastrašovali. Ide je očividné porušenie medzinárodných právnych predpisov, ktorými sú verejní činitelia a ostatné štátne orgány viazaní.

Zastrašovanie obrancov ľudských práv

Trestné oznámenie

Autorky správy *Telo i duša* sú cieľom rôznych postupov štátu, ktoré predstavujú obťažovanie a zastrašovanie obrancov ľudských práv v rozpore s medzinárodnými a európskymi právnymi predpismi o ľudských právach. Prvou reakciou slovenskej vlády na správu bolo podanie trestného oznámenia na autorky správy. Trestné oznámenie podané Kanceláriou podpredsedu vlády pre ľudské práva, menšiny a regionálny rozvoj dňa 23. januára 2003 udáva dva dôvody, na základe ktorých môžu byť autorky trestne zodpovedné: 1) neinformovanie orgánov činných v trestnom konaní o trestných činoch, ak sa zistí pravdivosť zistení správy; a 2) „šírenie poplášnej správy a vytváranie paniky v spoločnosti“ podľa paragrafu 199 Trestného zákona, ak sa zistí, že zistenia nie sú pravdivé.

Hoci autorky zatiaľ neboli oficiálne obvinené, trestné oznámenie vlády predstavuje pokus o zastrašovanie a obťažovanie autoriek a nepriamo i Rómov, a podľa medzinárodných predpisov je porušením tak práv autoriek ako aj povinností slovenskej vlády.

- Hrozbami trestného stíhania autoriek bez ohľadu na pravdivosť či nepravdivosť zistení správy, predstavuje trestné oznámenie v zásade penalizovanie autoriek len za akt vyhľadávania a rozširovania informácií, týkajúcich sa problematiky ľudských práv. Vláda ako taká zbavuje autorky ich chránených práv na slobodu vyjadrovania a zapájania sa do podpory a ochrany ľudských práv.

Právo odhaliť porušovania ľudských práv vo verejnom záujme

Európsky dohovor o ľudských právach zaručuje právo jednotlivcov na slobodu vyjadrovania. V článku 10 sa uvádza: „toto právo zahŕňa slobodu ponechať si názory a prijímať a dodávať informácie a

myšlienky bez zásahu štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice.“ Deklarácia OSN o právach a povinnostiach jednotlivcov, skupín a orgánov spoločnosti podporovať a ochraňovať všeobecne uznávané ľudské práva a základné slobody¹ vyjadruje uznanie medzinárodného spoločenstva za cenný prínos obrancov ľudských práv a obavy o hrozby, obťažovanie, zastráňovanie, zadržovanie a výkony, ktorým sú často vystavovaní. Deklarácia potvrdzuje právo každého jednotlivca:

Vedieť, vyhľadávať, získať, prijímať a ponechať si informácie o všetkých ľudských právach a základných slobodách¹ ... študovať, diskutovať, tvoriť a ponechávať si názory o dodržiavaní všetkých ľudských práv a základných slobôd tak v zmysle zákona ako aj v praxi, a cestou týchto a iných primeraných prostriedkov na tieto záležitosti upozorňovať verejnosť.¹

Ako člen medzinárodného spoločenstva, ktorý s Deklaráciou súhlasil, je Slovensko povinné rešpektovať a podporovať jej garancie, vrátane afirmatívnej povinnosti „podniknúť všetky potrebné kroky pre zaistenie ochrany ... každého ... proti násiliu, represiam, *de facto* alebo *de jure* adverznej diskriminácii, nátlaku alebo akýmkoľvek iným svojvoľným postupom v dôsledku jeho alebo jej legitímneho výkonu práv, uvedených v tejto Deklarácii.“¹ Podaním trestného oznámenia na autorky správy *Telo i duša* sa slovenská vláda dopúšťa presne toho, *proti* čomu Deklarácia vyzýva vlády aby chránili obrancov ľudských práv.

- Trestné oznámenie odvádza pozornosť od obvinení v správe a mení smer zamerania, ktorým má byť objektívne a dôkladné vyšetrenie minulých aj súčasných praktík násilných a vynútených sterilizácií a ďalších porušovaní reprodukčných práv rómskych žien na Slovensku.
- Trestné oznámenie má tendenciu rómsku populáciu ďalej odsúvať na okraj spoločnosti a zastráňovať ju útokmi na tých, ktorí bránia ich záujmy. Iným obrancom ľudských práv sa tak vysielala jasné varovanie, že i oni môžu byť stíhaní za svoje aktivity a tiež správa páchatelom údajných trestných činov, že ich skutky naopak zostanú nepotrestané.
- Trestné oznámenie môže obetiam násilnej sterilizácie prekážať alebo zabrániť podať občianske alebo trestné oznámenia alebo spolupracovať s vyšetrovateľmi zo strachu pred odvetou. V dôsledku toho vyšetrovatelia vlády nemôžu uskutočniť dôkladný a nezvratný prieskum praktík násilných a vynútených sterilizácií.

Požiadavky vlády o zverejnenie zdrojov

Štátni predstavitelia na miestnej i národnej úrovni, ako aj predstavitelia orgánov činných v trestnom konaní, neustále žiadajú autorky správy *Telo i duša*, aby kompromitovali dôvernosc svojich zdrojov a odhalili mená a totožnosť obetí dokumentovaných v správe. Vyšetrovatelia formálne predložili autorkám písomné žiadosti o „všetok dokumentačný materiál o násilných a vynútených sterilizáciách Rómiek“ a kontaktné adresy všetkých Rómiek, zúčastnených na výskume. Okrem písomnej žiadosti boli autorky opakovane ústne žiadané o tieto informácie počas jednotlivých stretnutí s podpredsedom vlády pre ľudské práva, menšiny a regionálny rozvoj, predstaviteľmi Ministerstva zdravotníctva, členmi žilinského vyšetrovacieho tímu a verejným ochrancom práv Slovenska. Autorky odmietli požadované informácie poskytnúť, čím dodržali svoju povinnosť zachovať prísnu dôvernosc svojich zdrojov. Rôzni oficiálni predstavitelia toto charakterizovali ako „odmietnutie spolupráce“ a prekážku snahám vlády zistiť pravdu o záveroch správy.

Je pozoruhodné, že podpredseda vlády Pál Csáky autorky vypravdal zo svojej kancelárie hneď na začiatku vopred dohodnutého stretnutia, pretože, ako uviedol, stretnutie bolo

„podmienené“ súhlasom autoriek „spolupracovať“ s vládou a orgánmi činnými v trestnom konaní poskytnutím mien a identít obetí zdokumentovaných v správe. Len celkom nedávno Minister zdravotníctva na konferencii slovenských lekárov a predstaviteľov vlády zodpovedných za zdravotnú starostlivosť o rómsku menšinu obvinil autorky správy *Telo i duša* z toho, že ženám platia za poskytnutie krivého svedectva o násilných a vynútených sterilizáciách, a že v dôsledku toho odmietajú zverejniť ich mená. Minister zdravotníctva tiež tvrdil, že autorky majú finančný záujem na poškvrnení dobrého obrazu Slovenska.³⁶

Článok 10 Európskeho dohovoru o ľudských právach podporuje právo autoriek nezverejniť mená a identity zdrojov, s ktorými vo svojej správe uskutočnili rozhovory. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva sloboda vyjadrovania zaručená článkom 10, konkrétne „sloboda ponechať si názory a prijímať a odovzdávať informácie a myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov“ zahŕňa slobodu *neprezeradenia* alebo *neoznámenia* zdrojov informácií. V prípade *Goodwin proti Spojenému kráľovstvu* mal Súd prednosť pred Britským najvyšším súdom a potvrdil právo novinára svoj zdroj neodhaliť.³⁷ Rada Európy následne rozsudok v prípade *Goodwin* kodifikovala formou odporúčania, prijatého Výborom ministrov, ktoré vyzýva členské štáty „zabezpečovať explicitnú a jasnú ochranu práva novinárov neprezeradiť informácie identifikujúce zdroj v súlade s článkom 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.“³⁸

Tak ako novinári, i obrancovia ľudských práv majú dôležitú úlohu vo verejnom záujme pri odhaľovaní porušovaní ľudských práv, a to formou ľudsko-právnych misií a formou publikácií. Ako je uvedené v Deklarácii OSN o ochrane obrancov ľudských práv, takého osoby „hrajú dôležitú rolu a zodpovedajú za zabezpečovanie demokracie, podporu ľudských práva a základných slobôd a prispievajú k podpore a pokroku demokratických spoločností, inštitúcií a postupov.“³⁹ Keby obrancovia ľudských práv nemali možnosť zachovať dôvernosť zdrojov, potom by jednotlivci boli oveľa menej ochotní odhaľovať porušenia ľudských práv, ktoré na nich boli páchané. Toto by malo vážny dopad na schopnosť obrancov ľudských práv vykonávať svoju podstatnú funkciu v spoločnosti.

ODPORÚČANIA KANCELÁRII PODPRESEDU VLÁDY PRE ĽUDSKÉ PRÁVA, MENŠINY A REGIONÁLNY ROZVOJ:

VEREJNE STIAHNUŤ TRESTNÉ OZNÁMENIA PROTI OBHAJCOM RÓMSKÝCH PRÁV

Trestné oznámenie podané Generálnej prokuratúre na autorky správy *Telo i duša* by malo byť okamžite odvolané. Hoci autorky zatiaľ neboli formálne obvinené, trestné oznámenie má zastrašiť a obťažovať autorky, ostatných obrancov ľudských práv i rómske ženy, ktoré by chceli vystúpiť s informáciami alebo žalobami. Žiadame Kanceláriu podpredsedu vlády, aby rešpektovala medzinárodne chránené právo obrancov ľudských práv na odkryvanie poškodzovania ľudských práv bez toho, aby boli obťažovaní a zastrašovaní. Kancelária by mala navyše orientovať vládne snahy na vytváranie prostredia bez vyhrážok, v ktorom by rómske obeť mohli dobrovoľne vystúpiť.

120 WALL STREET
NEW YORK, NY 10005
917-637-3600 • 917-637-3666 (FAX)
www.reproductiverights.org

PRADŇA
PRE OBČIANSKE A ĽUDSKÉ PRÁVA

V. OBČIANSKOPRÁVNE KONANIA

Už v lete roku 2002 začali právnici Poradne pripravovať občianskoprávne žaloby v mene rómskych žien usilujúcich o náhradu škody na zdraví. Do dnešného dňa však nebola podaná žiadna žaloba o občianskoprávne odškodnenie a to z dôvodu odporu zo strany nemocníc, miestnych gynekológov a občianskych súdov.

Jednou z prekážok, ktoré rómskym ženám bránia pokračovať formou občianskoprávneho odškodnenia, sú predstavitelia rôznych slovenských nemocníc a Ministerstva zdravotníctva, ktorí **odmietajú prístup k zdravotnej dokumentácii** rómskym pacientkám a ich právnikom, čo je v rozpore so slovenskými i medzinárodnými predpismi. Nemocnice na východnom Slovensku zabraňovali uplatneniu práva na prístup k dokumentácii a právnikom Poradne a pacientkám odporúčali, aby sa sťažovali na Ministerstvo zdravotníctva.⁴⁰ Ministerstvo zdravotníctva následne nielenže odmietlo zjednať nápravu situácie, ale v skutočnosti nariadilo nemocniciam, aby dokumentáciu neposkytovali.⁴¹

Po vyčerpaní sťažostného mechanizmu, dňa 8. januára 2003, podali právnici Poradne 26 občianskoprávných žalôb na plnenie na dva sudy, ktoré sa týkali uvoľnenia zdravotnej dokumentácie ich klientiek z niekoľkých východoslovenských nemocníc. Nemocnice, voči ktorým žaloby smerujú, sú nemocnice v Kropáčoch, Spišskej Novej Vsi a Prešove. Do dnešného dňa len Okresný súd v Prešove nariadil predbežným opatrením prešovskej nemocnici, aby dokumentáciu 12 rómskych klientiek Poradne dala k dispozícii ich právnikom, a to aj na účely vyhotovenia ich fotokópií.⁴² Proti tomuto rozhodnutiu bolo podané nemocnicou odvolanie a tak rozhodnutie nie je právoplatné. Súd v Spišskej Novej Vsi prerokoval žiadosti deviatich iných klientiek dňa 20. marca 2003, oznámenie o jednaní však zaslal len navrhovateľkám, nie ich právnej zástupkyňi. Po jednaní súd konanie zastavil, pretože navrhovateľky údajne na rokovaní stiahli svoje podania a zrušili svoje plné moci právnikom. Avšak z deviatich navrhovateľiek sa najmenej jedna na rokovanie nedostavila a iba jednoducho dostala rozhodnutie súdu poštou. Poradní neskôr povedala, že svoje podanie nestiahla, na jednanie súdu sa nedostavila a ani nezrušila plnú moc.⁴³ Právnici poradne podali proti rozhodnutiu súdu odvolanie.

Článok 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach, ktorý má podľa Slovenskej ústavy prednosť pred zákonmi, uvádza, že každý má právo na spravodlivé a verejné prejednanie svojej záležitosti súdom. Neutrannosť konania vyžaduje, aby bola každej strane poskytnutá primeraná možnosť prezentovať svoj prípad a všetky dôkazy pred súdom za podmienok, ktoré ju neuvedú do podstatnej nevýhody vzhľadom k jej oponentovi.⁴⁴ Rómske ženy, ktorých právnici nemajú prístup k ich zdravotnej dokumentácii, nemajú možnosť zhromaždiť všetky dôkazy na predloženie súdu, čím sa dostávajú do značne nevýhodnej pozície vzhľadom k nemocniciam, ktoré majú k dokumentácii svojich pacientiek plný prístup. Pacientky, ktoré sú negramotné alebo nepoznajú medicínsku terminológiu sa spoliehajú na plnomocnenstvo svojich právnikov, aby im zabezpečili zmysluplný prístup k ich zdravotným záznamom.

Odmietanie vyčíslenia ujmy na zdraví miestnymi gynekológmi predstavuje ďalšiu prekážku, ktorej musia rómske klientky Poradne čeliť pri podávaní občianskoprávných žalôb. Podľa slovenských právnych predpisov sa suma odškodnenia ujmy na zdraví určuje podľa kritérií, uvedených vo Vyhláske o odškodňovaní bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia.⁴⁵ Podľa tejto vyhlášky sa peňažná hodnota ujmy určuje podľa bodov, uvedených v Dodatku k vyhláske.⁴⁶ V prípadoch sterilizácií musí byť počet bodov stanovený navrhovateľkiným ošetrojúcim gynekológom. Do mája 2003 každý gynekológ, ošetrojúci niektorú z rómskych klientiek Poradne, odmietol stanoviť škodu, ktorú ich klientky utrpeli. Poradňa proti týmto lekárom podala sťažnosti na Ministerstvo zdravotníctva, vyššie územne správne celky a Slovenskú lekársku komoru. Rozhodnutie vo veci zatiaľ nebolo vydané.

ODPORÚČANIE MINISTERSTVU ZDRAVOTNÍCTVA:

POVOLÍŤ PRÍSTUP K ZDRAVOTNEJ DOKUMENTÁCII

Pacientka a jej splnomocnený zástupca majú zákonné právo prístupu k zdravotnej dokumentácii pacientky. Predstavitelia Ministerstva zdravotníctva a slovenských nemocníc však naďalej upierajú splnomocneným zástupcom priamy prístup k zdravotnej dokumentácii ich rómskych klientiek, čo je porušením tak slovenských predpisov ako aj Európskeho dohovoru o ľudských právach. Ministerstvo zdravotníctva by svoj postoj malo zmeniť a nariadiť nemocniciam sprístupnenie dokumentácie pacientkám a ich právnym zástupcom.

ŽIADAŤ LEKÁROV O VYČÍSLENIE ŠKOD

Slovenské predpisy vyžadujú od gynekológov stanoviť výšku ujmy na zdraví, ktoré ich pacientky utrpeli v prípadoch nezákonnej sterilizácie.¹ Všetci gynekológovia oštarujúci rómske klientky Poradne sa však odmietli riadiť právnymi predpismi a stanoviť škodu, ktorú ich pacientky utrpeli. Ministerstvo zdravotníctva, vyššie územne správne celky a Slovenská lekárska komora sú povinné situáciu napraviť tak, že rozhodne o sťažnostiach, ktoré na týchto lekárov podala Poradňa.¹

VI. POZITÍVNE KROKY, KTORÉ VLÁDA PODNIKÁ PRE RIEŠENIE PROBLEMATIKY V SPRÁVE TELO I DUŠA

Existuje niekoľko pozitívnych krokov, ktoré Ministerstvo zdravotníctva a iné slovenské vládne orgány všeobecne podnikajú pre zmenu praxe zdravotnej starostlivosti a konkrétnejšie pre zlepšenie reprodukčného zdravia rómskych žien.

Vo februári 2003 slovenská vláda predložila Európskej komisii svoju Integračnú stratégiu týkajúcu sa rómskej menšiny. Dokument uvádza niektoré náročné úlohy pri integrácii rómskej komunity a programy, ktoré budú implementované pre zlepšenie vzdelávania, zamestnanosti, bývania a zdravia rómskej populácie. Táto politika sa po prvý krát venuje reprodukčnej starostlivosti a vysvetľuje opatrenia, ktoré by malo Ministerstvo zdravotníctva podniknúť a ujať sa tak problémov v danej oblasti. Tieto kroky zahŕňujú: zlepšenie prístupu k informáciám o reprodukčnom zdraví; vzdelávanie zdravotníckych pracovníkov v oblasti ľudských práv a prijatie komplexného programu o reprodukčnom zdraví, kde by sa zvláštna pozornosť mala venovať ženám z marginalizovaných skupín. Uvedený dokument tiež pripúšťa diskrimináciu Rómov v systéme zdravotníctva. Stratégia konkrétne uznáva potrebu venovať sa otázke segregácie v nemocniciach.⁴⁷

Ministerstvo zdravotníctva okrem toho uviedlo, že plánuje predložiť návrh na novelizáciu záväzného nariadenia o sterilizácii tak, aby toto nariadenie nemohlo byť zneužitá a aby boli vyjasnené požiadavky pre získanie dobrovoľného, informovaného súhlasu. Znamená to tiež vylepšenie formulárov na súhlas a stanovenie presných pokynov, ktoré majú lekári dodržiavať tak, aby mohli pacientky poskytnúť svoj plný a informovaný súhlas.

ODPORÚČANIE PRE RÓMSKU INTEGRAČNÚ STRATÉGIU:

POZDVIHNÚŤ POVEDOMIE O REPRODUKČNÝCH PRÁVACH RÓMOV

Stratégia by sa mala špecificky venovať potrebe programov, ktoré zvýšia povedomie o reprodukčných právach medzi rómskymi ženami a ich rodinami. K tvorbe a implementácii týchto programov by malo dôjsť v spolupráci s rómskymi organizáciami, zvlášť s organizáciami rómskych žien. Programy by mali zahrňovať informácie o základných právach, ako je právo rozhodovať o počte a vekom rozstupe detí. Mali by sa venovať mýtom o sterilizácii a cisárskych rezoch a ženy povzbudiť, aby od lekárov žiadali podrobné informácie o svojom stave reprodukčného zdravia a záležitostiach plánovaného rodičovstva.

NAVRHNÚŤ PREDPISY A POLITIKY REPRODUKČNÉHO ZDRAVIA

Vypracovanie komplexných predpisov a politiky reprodukčného zdravia na podporu štátneho programu o reprodukčnom zdraví by malo tiež byť obsiahnuté v rómskej integračnej stratégii. Predpisy a politiky by mali byť založené na rešpektovaní reprodukčných práv, vrátane práva nediskriminačného prístupu, informovaného súhlasu a komplexných informácií a služieb plánovaného rodičovstva. Mali by tiež zahrňovať rovnaký prístup k službám zdravotnej starostlivosti pre všetkých Slovákov a zakázať priamu i nepriamu rasovú segregáciu a všetky ostatné formy rasovej diskriminácie, vrátane verbálnych a fyzických útokov v zdravotníckych zariadeniach. Táto politika by mala ukladať účinné sankcie jednotlivcom i inštitúciám, ktoré sa na takýchto diskriminačných praktikách podieľajú.

¹ Vid' Parlamentná otázka 56, prednesená členkou Parlamentu Anne van Lancker a reakcia Európskeho komisára pre rozšírenie Guntera Verheugena (11. marca 2003) (k dispozícii v Centre pre reprodukčné práva).

² Vid' Európsky parlament, Výbor pre zahraničné záležitosti, ľudské práva, spoločnú bezpečnosť a obrannú politiku, Odporúčanie ohľadne žiadosti Slovenskej republiky o prijatie za člena Európskej únie, str. 7, A5-0098/2003 (26. marca 2003).

³ Vid' stanovisko Christine McCafferty k právam na reprodukčné zdravie a údajným sterilizáciám rómskych žien v Slovenskej republike, predložené Parlamentnému zhromaždeniu Rady Európy, Výboru pre sociálne, zdravotné a rodinné záležitosti (13. mája 2003) (uložené v Centre pre reprodukčné práva).

⁴ Vid' tlačová správa, Komisia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (CSCE), Helsinská komisia Spojených štátov, plné znenie listu predsedovi vlády Slovenska o vynútených sterilizáciách rómskych žien (12. marca 2003), k dispozícii na http://www.csce.gov/press_csce.cfm?press_id=282 (naposledy navštívená 23. mája 2003).

⁵ Vid' časť o „Obťažovaní a zavražďovaní predstaviteľov vlády“ tohto dokumentu, ktorá pojednáva o trestnom oznámení na autorky správy, ktoré podala Kancelária podpredsedu vlády pre ľudské práva, menšiny a regionálny rozvoj.

⁶ Vid' Správa Kongresu E1037 (vydanie z 21. marca 2003) (vyjadrenie republikána Smitha) (k dispozícii v Centre pre reprodukčné práva).

⁷ Cigánske ženy „donútené k sterilizácii“: Slovenské ženy hovoria, že sú operované proti svojej vôli, THE INDEPENDENT, 26. januára 2003.

⁸ Vid' Slovensko žiada vyšetrenie obvinení z násilných sterilizácií cigánskych žien, THE ASSOCIATED PRESS, 28. januára 2003; Andrea Dudikova, Začína vyšetovanie násilných sterilizácií cigánskych žien, THE ASSOCIATED PRESS, 6. marca 2003; Andrea Dudikova, Vyhlásenia o násilnej sterilizácii Cigánok vyvoláva na Slovensku pobúrenie, THE ASSOCIATED PRESS, 14. apríla 2003.

⁹ Vid' Údajné sterilizácie rómskych žien môžu ohroziť ponuku EÚ Slovensku, BBC Monitorujúce medzinárodné správy, 28. januára 2003; Rómske ženy na Slovensku sú údajne zavražďované, BBC Monitorujúce medzinárodné správy, 10. februára 2003; Slovenskí lekári pokladajú správu o údajných násilných sterilizáciách rómskych žien za útok, BBC Monitorujúce medzinárodné správy, 14. februára 2003; Po rómskej afére má Slovensko zmeniť zákon o sterilizácii žien, BBC Monitorujúce medzinárodné správy, 25. februára 2003; Údajné sterilizácie rómskych žien na Slovensku nepotvrdené, BBC Monitorujúce medzinárodné správy, 19. marca 2003.

¹⁰ Vid' Proti ich vôli: Správy o násilných sterilizáciách rómskych žien sú ozvenou temnej minulosti Slovenska a možným poškvrnením jeho budúcnosti, TIME EUROPE, 4. februára 2003.

¹¹ Slovensko vyšetruje správy o tom, že Cigánky boli násilne sterilizované, AGENCE FR. PRESSE, 5. februára 2003.

¹² Vid' Peter S. Green, Cigánky na Slovensku sa sťažujú na sterilizácie, N.Y. TIMES, 28. februára 2003; Peter S. Green, Slovensko bude vyšetrovať obvinenia zo sterilizácie cigánskych žien, N.Y. TIMES 6. marca 2003.

¹³ Vid' Sonya Yee, Prekonanie strachu v boji proti sterilizáciám: Cigánske ženy na Slovensku hovoria, že im bol v štátnych nemocniciach zákrok vykonaný bez ich rozhodnutia alebo niekedy i bez ich vedomia, L.A. TIMES, 3. marca 2003.

¹⁴ Vid' Znepokojenie nad sterilizáciami Cigánok, CNN.COM, 15. apríla 2003.

¹⁵ Stretnutia s trestnými vyšetrovateľmi p. Pilarčíkom (19. marca 2003) a p. Jakubkovou (6. marca 2003).

¹⁶ Vid' Tlačová správa, Ministerstvo zdravotníctva, Správa o výsledkoch šetrenia MZ SR v súvislosti so správou Telo i duša, k dispozícii na <http://www.health.gov.sk/redsyst/rsi.nsf/0/57A619F14F13A70BC1256CEE0053706C?> otvorený dokument (stránka naposledy navštívená 27. mája 2003) /ďalej v texte „Tlačová správa Ministerstva zdravotníctva/.

¹⁷ Vid' stretnutia s p. Pilarčíkom a p. Jakubkovou, vid' poznámka č. 15.

¹⁸ Vid' rozhovor s právnym zástupcom 5 žien, ktoré sú poškodenými stranami v konaniach, Košice, Slovensko (3. apríla 2003).

¹⁹ Vid' Rada Európy, Dohovor o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny: Dohovor o ľudských právach a biomedicíne, podpísané 4. apríla 1997, ETS 164, k dispozícii na <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/164.htm> (stránka naposledy navštívená 27. mája 2003).

²⁰ Vid' dopis od Dr. Wendy Johnson, správna rada, Lekári pre globálne zdravie adresovaný Christine Zampas, právnej poradkyňi pre Európu, Centrum pre reprodukčné práva (13. marca 2003) (uložené v Centre pre reprodukčné práva); dopis od Dr. Douglas W. Laube, viceprezidenta Americkej pôrodnickej a gynekologickej univerzity (ACOG) adresovaný Christine Zampas, právnej poradkyňi pre Európu, Centrum pre reprodukčné práva (14. marca 2003) (uložené v Centre pre reprodukčné práva); dopis od Dr. Joanna Cain, predsedkyne Výboru pre etické aspekty ľudskej reprodukcie a zdravia žien, Medzinárodná federácia gynekológie a pôrodnictva (FIGO) (15. marca 2003) (uložené v Centre pre reprodukčné práva).

²¹ Vid' Tlačová správa, Ministerstvo vnútra, vid' poznámka č. 16.

²² Vid' dopis od Dr. Wendy Johnson, Lekári pre globálne zdravie, vid' poznámka č. 20; dopis od Dr. Douglas W. Laube, viceprezidenta ACOG, vid' poznámka č. 20; dopis od Dr. Joanna M. Cain, predsedkyňa Výboru pre etické aspekty ľudskej reprodukcie a zdravia žien, FIGO, vid' poznámka č. 20.

²³ Slovenský Občiansky zákonník uvádza, že „právna spôsobilosť osoby je založená na dospelosti“ a „dospelosť sa dosiahne dovŕšením veku 18 rokov. Pred týmto vekom sa dospelosť podľa zákona dosiahne uzavretím manželstva. Právna spôsobilosť získaná manželstvom nekončí tým, že sa manželstvo ukončí alebo je vyhlásené za neplatné“ (neoficiálny preklad). Vid' OBČIANSKY ZÁKONNÍK, čl. 8.

²⁴ Závazné nariadenie o sterilizácii, č. 4 582/1972-B/1, 9/1972 Z.z. § 7 (1972).

²⁵ Zákon o zdravotnej starostlivosti č. 277/1994 Z.Z. § 13(2), (5) (1994).

²⁶ Trestný zákon, články 221-222.

²⁷ Vid' *tamtiež*, čl. 223; vid' tiež čl. 224 o trestoch za nedbalostné skutky, spôsobujúce vážnu telesnú ujmu; vid' tiež čl. 209 o trestoch za zneužitie práv. „Ujma na zdraví“ je vysvetlená ako „poškodenie normálnej telesnej alebo fyzickej funkcie, ktorá poškodenej strane bráni vykonávať všeobecné činnosti ... má vplyv na jej život a nie je problémom dočasným ...“. Rozhodnutie EG č. II/65. „Vážna ujma na zdraví“ sa vysvetľuje ako „vážne ublíženie na zdraví alebo vážna choroba,“ vrátane poškodenia dôležitého orgánu. Vid' *tamtiež*, čl. 89(6).

²⁸ Vid' vyhlásenie ministra vnútra, Predbežná správa o vyšetrovaní vynútených sterilizácií, TELEVÍZIA MARKÍZA (8. mája 2003, 19.00 hod.) /ďalej v texte Vyhlásenie ministra vnútra, TELEVÍZIA MARKÍZA/.

²⁹ Vid' časť „Vyšetrovanie Ministerstva zdravotníctva“ tohto dokumentu.

³⁰ Vyhlásenie ministra vnútra, TELEVÍZIA MARKÍZA, vid' poznámka č. 28.

³¹ Vid' Tlačová správa, Centrum pre reprodukčné práva, Protiopatrenia predstaviteľov slovenskej vlády proti rómskym ženám.

³² Vid' Deklarácia o základných princípoch spravodlivosti pre obeť trestného činu a zneužitia moci, prijatá 29. novembra 1985, rezolúcia VZ č. 40/34 (1985), k dispozícii na

http://193.194.138.190/html/menu3/b/h_comp49.htm (stránka naposledy navštívená 27. mája 2003) /ďalej v texte len Deklarácia o základných princípoch spravodlivosti pre obeť; Deklarácia o ochrane všetkých osôb pred mučením a iným krutým, nehumánnym a ponižujúcim zaobchádzaním alebo trestaním, prijatá 9. decembra 1975, rezolúcia VZ č. 3452 (XXX) (1975), k dispozícii na http://193.194.138.190/html/menu3/b/h_comp38.htm (stránka naposledy navštívená 27. mája 2003).

³³ Vid' Kódex správania pre predstaviteľov orgánov činných v trestnom konaní, prijatý 17. decembra 1979, rezolúcia VZ č. 34/169 (1979), čl. 2, k dispozícii na http://193.194.138.190/html/menu3/b/h_comp42.htm (stránka naposledy navštívená 27. mája 2003).

³⁴ Deklarácia o základných princípoch spravodlivosti pre obeť, vid' poznámka č. 32, ods. 4.

³⁵ Vid' *tamtiež*, ods. 6(d).

³⁶ Vid' Preslov Rudolfa Zajaca, ministra zdravotníctva, Konferencia o rómskej materskej zdravotnej starostlivosti, Lučenec, Slovensko (15. marca 2003).

³⁷ Prípád Goodwin proti Spojenému kráľovstvu, č. 17488/90 EHRR 123 (Európsky súd pre ľudské práva, 27. marca 1996). Súd zdôraznil svoje znepokojenie na tým, aký zmrazujúci efekt by takáto slabá ochrana mohla mať na ochotu zdrojov pomáhať tlači pri informovaní verejnosti, čo dôsledkom by bolo podkopanie „podstatnej roly verejného strážneho psa“ tlače a jej schopnosti poskytovať presné a spoľahlivé informácie. Vid' *tamtiež*, par. 39.

³⁸ Vid' Rada Európy, Odporúčanie č. R(2000) 7 Výboru ministrov členským štátom o práve novinárov nezverejniť svoje zdroje informácií, prijaté 8. marca 2000, princ. 1(2000), k dispozícii na <http://cm.coe.int/ta/rec/2000/2000r7.htm> (stránka naposledy navštívená 27. marca 2003).

³⁹ Deklarácia o právach a povinnostiach jednotlivcov, skupín a orgánov spoločnosti podporovať a ochraňovať všeobecne uznávané ľudské práva a základné slobody, prijatá 9. decembra 1998, rezolúcia VZ č. 53/144, čl. 18(2), Dokument OSN A/RES/53/144 (1998) (*účinnosť nadobudol* 8. marca 1999).

⁴⁰ Vid' sťažnosť podaná Barborou Bukovskou, výkonnou riaditeľkou Poradne, MUDr. Miroslavovi Krausovi, riaditeľovi nemocnice v Krompachoch, Slovenská republika (20. septembra 2002) (uložené v Centre pre reprodukčné práva); sťažnosť podaná Barborou Bukovskou, výkonnou riaditeľkou Poradne, MUDr. Birošovi, riaditeľovi nemocnice v Prešove, Slovenská republika (20. septembra 2002) (uložené v Centre pre reprodukčné práva); sťažnosť podaná Barborou Bukovskou, výkonnou riaditeľkou Poradne, MUDr. Jurajovi Vanačíkovi, riaditeľovi nemocnice v Šaci, Slovenská republika (20. septembra 2002) (uložené v Centre pre reprodukčné práva); sťažnosť podaná Barborou Bukovskou, výkonnou riaditeľkou Poradne, riaditeľstvu FN Košice, Slovenská republika (18. septembra 2002).

⁴¹ V decembri 2002 Ministerstvo rozhodlo, že sťažnosti Poradne sú nepodložené a že nebolo zistené žiadne porušenie práv pacientov. Vid' reakcia Ing. Milana Kamenského, generálneho riaditeľa Sekcie odboru štátnej kontroly a dozoru, Ministerstvo zdravotníctva, na sťažnosť podanú Barborou Bukovskou, výkonnou riaditeľkou Poradne, proti krompašskej nemocnici zo dňa 20. septembra 2002, č.j. Sť 252/2002 (27. decembra 2002). Dňa 28. januára 2003 Ministerstvo zdravotníctva zaslalo všetkým nemocniciam pokyn, aby nemocnice nedávali dokumentáciu k dispozícii právnikom. Vid' Nariadenie Ministerstva zdravotníctva č. M/0399/2003 (28. januára 2003).

⁴² Vid' rozhodnutie Okresného súdu v Prešove, NcPO 1/2003 (4. marca 2003).

⁴³ Vid' rozhovor s klientkou, osada Bystrany (2. apríla 2003).

⁴⁴ Vid' *napr.* prípad *Dombo Beheer B.V. proti Holandsku*, séria A č. 274, par. 33 (Európsky súd pre ľudské práva, 27. októbra 1993). Pre ďalšie netrestné prípady o rovnosti zbraní, vid' *Feldbrugge proti Holandsku*, séria A č. 99, 8 EHRR 425 (Európsky súd pre ľudské práva, 29. mája 1986); *Van de Hurk proti Holandsku*, séria A č. 288, 18 EHRR 481 (Európsky súd pre ľudské práva, 19. apríla 1994).

⁴⁵ Vyhláška č. 32/1965 Zb. o odškodňovaní bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia v znení noviel (1965).

⁴⁶ *Tamtiež*, čl. 2, ods. 1. Dodatok uvádza presný počet bodov pre určité poškodenie zdravia. V súčasnosti je hodnota každého bodu 60.- Sk (1,46 USD) zatiaľ čo suma poskytovaná ako odškodnenie nemôže prevýšiť 240.000.- Sk (5.854,- USD) – z čoho môže byť trestajúce odškodnenie maximálne 72.000.- Sk (1.756,- USD). Dodatok presne nešpecifikuje počet bodov za vynútenú sterilizáciu a pre indikáciu by sa muselo použiť poškodenie zdravia, ktoré je najviac podobné. Tým by bola najpravdepodobnejšie strata mužských rozmnožovacích orgánov, čo zodpovedá 800 bodom do veku 45 rokov. A tak by trestajúce odškodnenie za vynútenú sterilizáciu s najväčšou pravdepodobnosťou dosiahlo sumu 48.000.- Sk (1.170,- USD).

⁴⁷ Vid' Slovenská republika, Informácia o Integrovačnej stratégii slovenskej vlády pre rómskej menšiny 9-10 (2003) (uložené v Centre pre reprodukčné práva).